

**әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Химия және химиялық технология факультеті**

**Органикалық химияның
қысқаша даму тарихы.
Бутлеровтың құрылыс теориясы.**

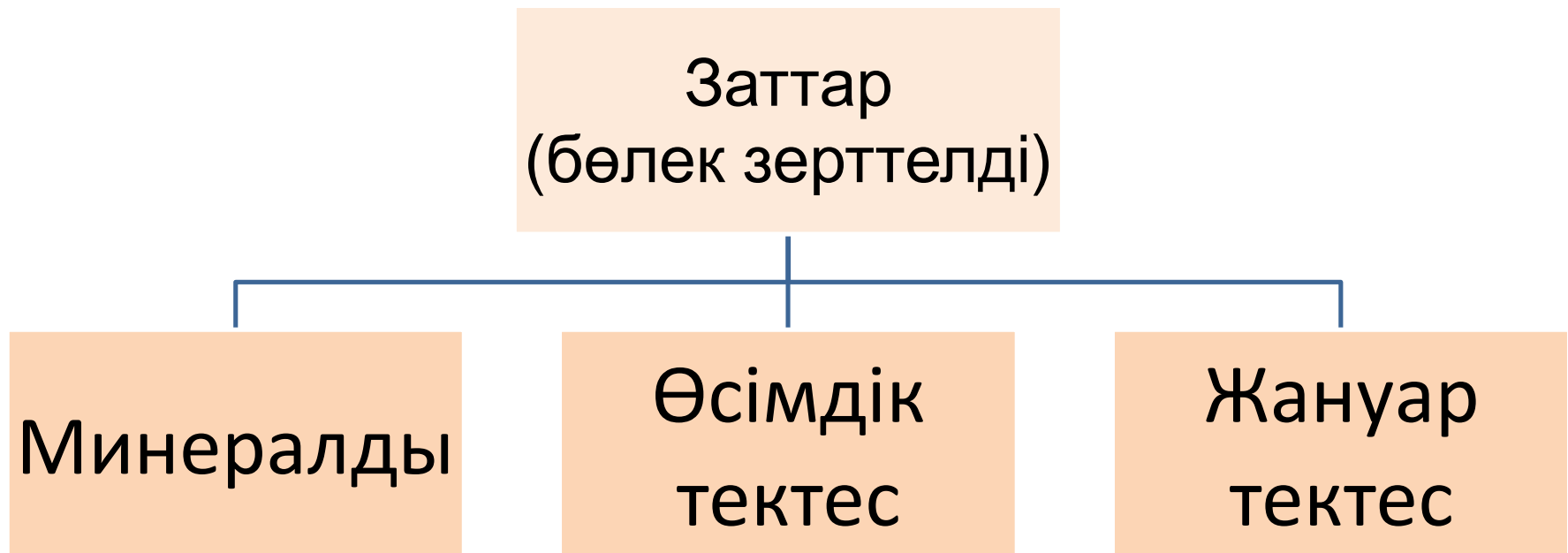
**Дәріскер: х.ғ.к., доцент
Дюсебаева Мөлдір Әкімжанқызы**

Әдебиет және ресурстар

1. Органикалық химия негіздері, 1-бөлім, 2013ж., 2-бөлім 2014ж. Паула Юрканис Брюис (аударма).
2. М.Қ.Бейсебеков, Ж.Ә. Әбілов Органикалық химия, Алматы, «Қазақ универ», 2013, 338 б.
3. Травень В.Ф. Органическая химия. М.: Академкнига, 2004. – Т.1.
4. Грандберг И.И. Органическая химия. М.: ДРОФА, 2001.
5. Шабаров Ю.С. Органическая химия. М.: Химия, 2000. -Т.1,2.
6. Реутов О.А., Курц А.Л., Бутин К.П. Органическая химия. М.: МГУ, 2005. -Т.1,2
7. <http://chembaby.com/knigi/>

Шығу тегіне байланысты заттарды

IX - X ғ. Араб алхимигі Әбу Бәкір ар-Рази (865-925):

Органикалық химияның ғылым ретінде пайда болуы

Йенс Якобс Берцелиус

1807 жылы тірі организмнен алынатын заттарды «органикалық заттар» деп, ал оларды зерттейтін ғылымды «органикалық химия» деп атауды ұсынды.

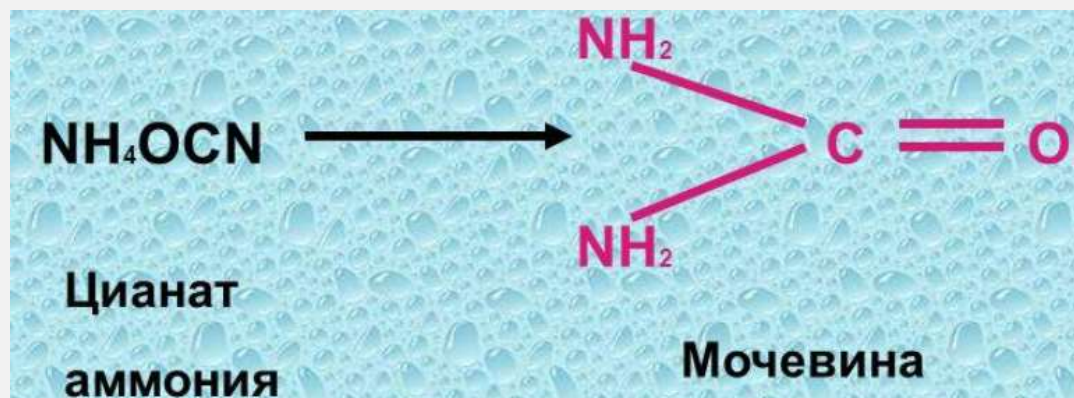

Й. Берцелиус - швед химигі

Витализм теориясы

Органикалық заттар ерекше «тіршілік күшінің» әсерінен тірі организмдерде ғана пайда болады деп есептеді. Виталистік көзқарас болды (лат. *vita* — «өмір»)

Неміс ғалымы **Ф. Велер** 1828 жылы бейорганикалық зат — аммоний цианатынан мочевины синтездеді.

Орыс ғалымы **Н. Зинин** анилинді (1842 жылы),
Неміс ғалымы **Г. Кольбе** сірке қышқылын (1845 жылы),
Француз ғалымы **М. Бертло** майды (1854 жылы),
Орыс ғалымы **А. Бутлеров** қантты заттарды (1861 жылы) синтездеп алды.

- Радикалдар теориясы;
- Типтер теориясы (H_2O , HCl , NH_3);

«Органикалық химия - көмірсутектер мен олардың туындыларының химиясы; сутегі басқа атомдармен немесе атомдар тобымен алмастырылған кезде пайда болатын өнімдер»

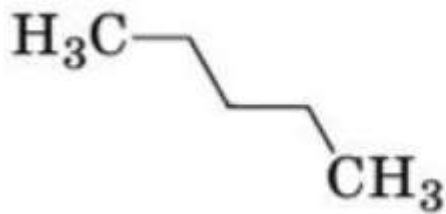
К. Шорлеммер

Бұл 140 жыл бұрын берілген классикалық анықтама.

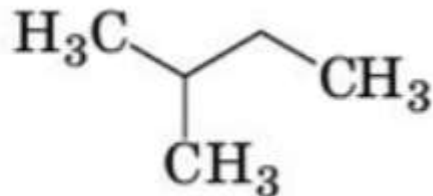

Изомерия

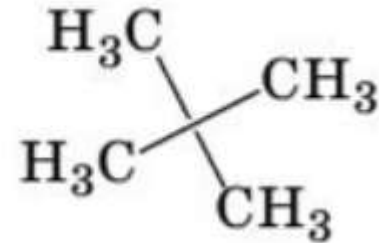
Й. Берцелиус - 1830 ж.

n-пентан

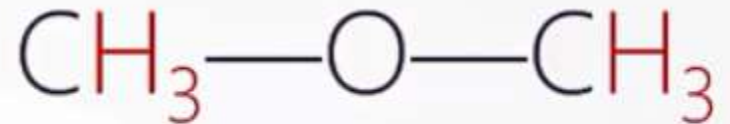
2-метилбутан
(изопентан)

2,2-диметилпропан
(неопентан)

Этиловый спирт (C₂H₆O)

Диметилвый эфир (C₂H₆O)

1853 ж. Франкланд - валенттілік

1857 ж. Неміс ғалымдары **А.Кекуле** мен **А.Кольбенің** зерттеулері нәтижесінде көміртек атомының валенттіктері төртке тең екені және 1858 ж. **Кекуле, Купер** басқа көміртек атомдарымен тізбек түзе байланыса алатындығы белгілі болды.

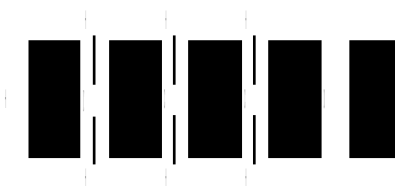
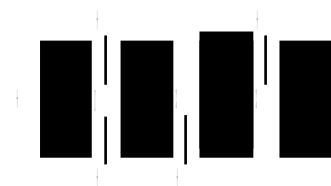
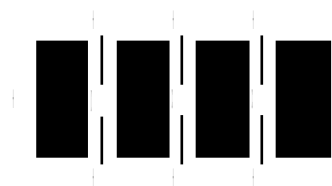
Осындай көп мәселелерді Қазан университетінің профессоры **Александр Михайлович Бутлеров** 1861 жылы негізін қалаған *органикалық қосылыстардың химиялық құрылысы теориясы* түсіндірді. Ол теорияның негізгі қағидалары мыналар:

1. Органикалық зат молекуласындағы атомдар ретсіз орналаспайды, олар өздерінің валенттіктеріне сай белгілі бір ретпен байланысады.

А.М.Бутлеров молекуладағы атомдардың байланысу ретін заттың *химиялық құрылысы* деп атады.

2. Заттың қасиеті оның молекуласының құрамына қандай атомдардың қанша мөлшерде кіретіндігіне тәуелді болуымен қатар молекуладағы атомдардың өзара байланысу ретінде де тәуелді болады.

Молекуладағы атомдардың байланысу реті көрсетілген химиялық формула *құрылымдық формула* немесе *құрылыс формуласы* деп аталады. Зат молекуласының құрылысын осы заттың өзіне ғана тән жалғыз құрылымдық формуласы арқылы өрнектеуге болады.

3. Молекула құрамындағы атомдар мен атом топтары бір-бірінің химиялық қасиетіне әсер етеді. Бір-бірімен тікелей байланысқан атомдар мен атом топтарының өзара әсерлері күштірек болады.

4. Заттың қасиеті арқылы оның молекуласының құрылысын анықтауға және керісінше оның молекуласының химиялық құрылысы бойынша заттың қасиетін болжауға болады.

Органикалық заттардың ерекшеліктері:

- 20 000 000 органикалық заттар бар (бейорганикалық - 100 000);
- Көптеген органикалық заттар құрамында көміртегі мен сутегі бар, сондықтан көбісі жаңған кезде көмірқышқыл газы мен суды түзеді;
- Молекулалық құрылымы күрделі және молекулалық салмағы жоғары

Органикалық химия зерттейді:

органикалық заттардың құрылысы,

алу әдістері,

химиялық қасиеттері,

қолдану